

OSOBE SA INVALIDITETOM KROZ PRIZMU DIGITALNIH MEDIJA – OD ETIKETIRANJA I DISKRIMINACIJE DO INKLUZIVNIH MEDIJSKIH SADRŽAJA

Anđela Kuprešanin Vukelić, Dragana Trninić

<https://doi.org/10.7251/FPNDP2405137K>

Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka, BiH

Katedra za novinarstvo i komunikologiju

andjela.kupresanin-vukelic@fpn.unibl.org, dragana.trninic@fpn.unibl.org

APSTRAKT:

Izvištavanje o osobama sa invaliditetom može kod novinara izazvati etičku i profesionalnu dilemu u kontekstu pristupa događaju ili temi. To je uglavnom determinisano predrasudama da osobe sa invaliditetom u medijskom prostoru treba tretirati na drugačiji način. Međutim, izvištavanje o osobama sa invaliditetom podrazumijeva poštovanje etičkih i profesionalnih standarda u novinarstvu, odnosno jednak pristup kao i drugim akterima događaja ili priče. Ne treba da invaliditet bude tema sam po sebi i da se osobe sa invaliditetom predstavljaju kao „jadne“ ili „superheroji“. Cilj rada je da se ukaže na to da osobe sa invaliditetom u medijima treba prikazivati na osnovu socijalnog modela invaliditeta koji fokus stavlja na društvo i aktivnosti koje su preduzete kako bi osobe sa invaliditetom bile ravnopravne. Kvantitativnom i kvalitativnom analizom sadržaja digitalnih medija u Bosni i Hercegovini (BiH) razmatrana je prisutnost osoba sa invaliditetom i zastupljenost socijalnog modela kao primjera inkluzivnih medijskih sadržaja. Uzorak za analizu sadržaja su digitalni formati vodećih javnih i komercijalnih, elektronskih i štampanih medija u BiH. Zaključuje se da proaktivno i konstruktivno medijsko izvištavanje, uz uvažavanje normativno utemeljenih etičkih i profesionalnih standarda o osobama sa invaliditetom, predstavlja jedan od primarnih preduslova za percepciju javnosti osoba sa invaliditetom kao jednakih i ravnopravnih članova društva.

Originalni naučni članak

UDK:

316.774:64.65-056.26/.36

Ključne riječi:

osobe sa invaliditetom, digitalni mediji, medijski sadržaj, profesionalno izvištavanje, socijalni model invaliditeta

Uvod

Digitalni mediji danas predstavljaju jedan od dominantnih izvora informacija posredstvom kojih se građani, pored informisanja, edukuju, zabavljaju, socijalizuju, komuniciraju, participiraju u javnom prostoru i dr. Kroz navedene, kao i druge funkcije medija, ostvaruju se određeni uticaji na publiku, koji u manjoj ili većoj mjeri, u zavisnosti od načina korišćenja medija i pristupa medijskim sadržajima, determinišu njihovo mišljenje, stavove i djelovanje u društvu u pogledu različitih tema koje su obuhvaćene medijskom agendom. Iz navedenog proizilazi da i me-

dijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom (OSI), može značajno da utiče na način na koji će pripadnici medijske publike i uopšte građani jednog društva percipirati OSI i shodno tome i u tom kontekstu djelovati. Na ovoj premisi se i temelji opredjeljenje za predmet istraživanja u ovom radu. Naime, ključno istraživačko pitanje jeste: Da li je izvještavanje u digitalnim medijima u BiH zasnovano na profesionalnim standardima i etičkim principima koji normiraju način medijskog izvještavanja o OSI, s jedne strane, i da li ono počiva na socijalnom modelu, s druge strane? Ovaj model važnost daje pojedincu i stavlja ga u središte odlučivanja u vezi sa svim temama koje se odnose na njega, a problem smješta u društvo, izvan osobe (Quinn & Degener, 2002). Centralna ideja socijalnog modela jeste da samo oštećenje ne treba negirati, ali pritom i da osobu ne treba percipirati na način koji sugerise da oštećenje utiče na njenu vrijednost.

Pored navedenog, istraživanje je usmjereno i na komponentu zastupljenosti sadržaja o OSI u digitalnim medijima u BiH, jer mediji značajno utiču i na to o čemu ćemo da razmišljamo ili "određuju teme koje javnost treba da smatra važnim" (McCombs i Shaw, 1972, prema Bogdanić, 2016, str. 125).¹ Marginalizacija određenih tema u medijima može da doprinese i marginalizaciji određenih grupa u jednom društvu. Takođe, medijsko izvještavanje koje se ne zasniva na profesionalnim standardima i etičkim principima, koje teži isključivo senzacionalizmu, privlačenju pažnje, manipulaciji i sl. kako u drugim sferama, tako i domenu izvještavanja o OSI, ima dalekosežne negativne posljedice za aktere događaja, kao i za društvo u cjelini. Upravo zbog toga je važno utvrditi da li je izvještavanje o OSI u digitalnim medijima u BiH profesionalno i etički prihvatljivo i da li prati poželjne tendencije u pogledu odnosa društva prema OSI.

Pored dosadašnjih naučnih istraživanja u BiH koja se odnose na OSI (Šućur Janjetović i Rakanović Radonjić, 2021; Trninić, 2024; Tepić, 2024), kao i onih koja se odnose na profesionalne standarde izvještavanja o OSI (Đurić, 2019), uvidom u dostupne izvore utvrđeno je da ne postoje naučno i stručno relevantne studije koje su primarno usmjerene na izvještavanje digitalnih medija o OSI na prostoru BiH. Prvo istraživanje koje se bavi medijskim izvještavanjem o OSI u BiH (Bajić, 2013) objavljeno je u publikaciji „Invalidnost u štampi: istraživanje o tome kako su invalidnost i osobe sa invaliditetom prikazani u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji u 2006. godini“ (Adams, 2006). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da: u sve tri zemlje postoji nedosljedno korišćenje terminologije, izostaje korištenje OSI kao relevantnih izvora u medijskim sadržajima koje se neposredno odnose na njih, izvještavanje o OSI u najvećoj mjeri je stavljeno u

¹ Relevantna u navedenom kontekstu jeste *teorija postavljanja dnevnog reda* čiji pobornici zaključuju „da postoji direktna, jednosmjerna uzročno-posljedična veza između dvije pojave, odnosno da mediji građanima definišu dnevni red važnih tema i tako im praktično govore 'o čemu treba da razmišljaju'“ (Bogdanić, 2016, str. 126).

okvir medicinskog modela i u štampanim medijima uočeni su stereotipi koji diskriminišu OSI i lišavaju ih dimenzije ljudskosti (Adams, 2006, str. 5). „Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama“ (Dardić i Milojević, 2010) jednim dijelom posvećen je izvještavanju štampanih medija o OSI, gdje su kao najproblematičniji aspekti u ovom kontekstu identifikovani neadekvatna terminologija i nedostatak analitičkog pristupa ovim temama. Sveobuhvatnija publikacija u pogledu analize medijskog izvještavanja o OSI jeste „Monitoring medija: Analiza izvještavanja štampanih medija o osobama s invaliditetom u Bosni i Hercegovini u periodu april/travanj - septembar/rujan 2013. god.“ (Bajić, 2013). U poređenju sa monitoringom provedenim 2006. godine, ovaj monitoring je pokazao da ne postoji bitan napredak u kontekstu medijskog izvještavanja o OSI, te da je u pojedinim segmentima uočeno nazadovanje, dok je s druge strane napredak vidljiv u pogledu korištenja adekvatne terminologije (Bajić, 2013, str. 5). Takođe, konstatovano je i to: da u tekstovima dominira socijalni pristup, da su izvori gotovo isključivo nadležne institucije, da su najzastupljeniji faktografski žanrovi, da su tekstovi uglavnom nepotpisani, da značajan dio tekstova čine preuzete agencijske vijesti i dr. Navedene publikacije pokazuju da su u fokusu prethodnih istraživanja u kontekstu medijskog izvještavanja o OSI isključivo štampani mediji.²

Predstavljanje OSI u digitalnim medijima, kao sve dominantnijim izvorima informacija, zasnovano na profesionalnim i etičkim standardima, prepoznato je kao jedan od ključnih faktora u stvaranju ambijenta u kojem će pripadnici određene društvene zajednice imati adekvatan odnos prema njima. Takođe, kreiranju i diseminaciji inkluzivnih i konstruktivnih medijskih sadržaja u ovoj sferi, nasuprot sadržajima koji doprinose stigmatizaciji, etiketiranju, marginalizaciji, diskriminaciji, stereotipizaciji, predrasudama, značajno može da doprinese poznavanje i primjena načela na kojima se zasniva socijalni model odnosa društva prema OSI od strane komunikatora profesionalno anagažovanih u digitalnim medijima.

1. Socijalni model invaliditeta

Odnos društva prema OSI promijenio se sredinom dvadesetog vijeka kada je medicinski model promijenjen u socijalni. Za razliku od medicinskog modela koji fokus stavlja na oštećenje, a ne osobu, socijalni model važnost daje pojedincu i stavlja ga u središte odlučivanja u vezi sa svim temama koje se odnose na njega, a problem smješta u društvo, izvan osobe (Quinn & Degener, 2002).³ Model se te-

² Iz drugačije perspektive urađeno je istraživanje objavljenjo u publikaciji „Pristupačnost audiovizuelnih sadržaja javnih servisa osobama sa invaliditetom u BiH“ (Adilagić, Kotur Erkić i Alispahić, 2020).

³ Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026, takođe se temelji na socijalnom modelu u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20): „Zakonom o socijalnoj zaštiti uvedena je funkcionalna procjena lica sa invaliditetom bazirana na socijalnom modelu, odnosno procjenjuju se preostale sposobnosti i stvarne potrebe lica sa invaliditetom. Procjene djece i omla-

melji na ideji da samo oštećenje ne treba negirati, ali da osobu ne treba percipirati na način koji sugerše da oštećenje utiče na njenu vrijednost. Socijalni model teži restrukturisanju društva u kojem će svaki pojedinac moći da ostvari svoja prava, bez obzira na postojanje oštećenja (Mihanović, 2011). Upravo zbog toga usvojena je Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja (ICF) koja predstavlja okvir za opisivanje i mjerenje zdravlja i invalidnosti (World Health Organization, 2001). Za socijalni model posebno je važna socijalna klasifikacija koja se odnosi na izjednačavanje mogućnosti za OSI (WHO, 2001). Konvencija Ujedinjenih nacija (UN) (United Nations, 2006) o pravima osoba sa invaliditetom posebno je značajna zato što obavezuje državu da učini sve što je neophodno kako bi se spriječila diskriminacija u društvu na osnovu invaliditeta (Mégret, 2008).

Najznačajnija razlika između medicinskog i socijalnog modela odnosi se na poimanje mogućnosti funkcionisanja u društvu. U okviru socijalnog modela insistira se na razlici između onesposobljenja i oštećenja. „Onesposobljenje je socijalni konstrukt koji je prouzrokovao oštećenjem i veže se za socijalni model u radu sa OSI“ (Šućur Janjetović i Rakanović Radonjić, 2023, str. 754). Oštećenje predstavlja oštećenje tijela i može se ogledati, na primjer, u ograničenom pokretanju ekstremiteta, što može uticati na otežano svakodnevno funkcionisanje, ali uzrok i odgovornost je na društvu, a ne pojedincu (Barney 2012; Roush & Sharby, 2011; Haegele & Hidge, 2016, prema Šućur Janjetović i Rakanović Radonjić, 2023). Društvo je odgovorno za stvaranje adekvatnih uslova za funkcionisanje OSI u svakodnevnom životu kako ne bi bili isključeni i izolovani. Uklanjanje barijera, ne samo fizičkih, prvi je korak u preuzimanju odgovornosti društva za stvaranje jednakih uslova za svakog člana zajednice (Forham, 2009; Haegele & Hidge, 2016). Međutim, socijalni model nije jednako prihvaćen od svih autora. Pojedini ga kritikuju ističući da posmatra oštećenje kao vidljivu karakteristiku, da odvaja onesposobljenje od ličnosti, odnosno iz njenog životnog iskustva (Bingham i sar., 2013). Druge kritike se odnose na zanemarivanje značaja intersektoralnosti, odnosno neuzimanje u obzir diskriminacije po više osnova (rasa, pol, seksualna orijentacija i sl.), kao i neisticanje odgovornosti institucija društva za diskriminaciju (Fitzgerald, 2006; Haegele & Hidge, 2016). Ipak, bez obzira na razlike u stavovima, važno je fokus staviti na stvarne probleme na području invaliditeta, a ne na semantičku raspravu, jer dok se raspravlja o terminima i pojmovima, ostaju neriješena pitanja koja se odnose na diskriminaciju i nejednakost osoba sa invaliditetom (Oliver, 1990).

Međutim, ono što je najvažnije u okviru socijalnog modela jeste jasno postavljanje cilja, identifikovanje barijera i problema u okolini. Osnovna poruka je da

dine sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom se ne vrše po medicinskom modelu, kako je rađeno do 2012. godine, već se vrše procjene potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju sa individualnim planom podrške, kao i funkcionalne procjene lica sa invaliditetom koje su bazirane na socijalnom modelu“ (Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, 2016, str. 5).

invalidnost ne znači biti ‘loš’ i “manje vrijedan”, već ukazuje na odgovornost zajednice za jednakost. To ne treba da bude samostalna borba svake OSI, već zajednički rad i stremljenje zajednice ka jednakosti svih članova (Middleton, 1999, prema Mihanović, 2011). To se posebno odnosi na medijsko izvještavanje o OSI gdje je imperativ da se o njima izvještava u skladu sa pravilima novinarske profesije, odnosno, jednako kao i o bilo kojim drugim pojedincima. Važno je staviti akcenat na samu temu, predmet priče ili događaja, a ne na invaliditet.

2. Profesionalni standardi izvještavanja o osobama sa invaliditetom

Medijsko izvještavanje o divergentnim društvenim sferama normirano je različitim pravnim propisima i etičkim kodeksima. U tom kontekstu kao njihovi donosioci relevantna su međunarodna tijela, državna zakonodavna i regulatorna tijela i samoregulatorna tijela, kao što su savjeti, profesionalna udruženja i sl. U pogledu prava OSI u BiH postoje pravni propisi, zakonski i podzakonski akti, koji ovu sferu normiraju, a koji su pritom usklađeni sa relevantnim međunarodnim normativima. Međutim, kada su u pitanju digitalni mediji, kao što su internetski portali, situaciju na medijskom tržištu BiH usložnjava stanje njihove izolovanosti i nepodlijezanja regulatornim mehanizmima, tj. pravnim propisima donesenim od strane zakonodavnih i regulatornih tijela, što značajno relativizuje mogućnosti njihovog sankcionisanja u slučajevima kršenja profesionalnih standarda. Naime, način funkcionisanja i izvještavanja digitalnih medija u BiH primarno je determinisan etičkim kodeksima i smjernicama donesenim od strane samoregulatornih tijela, čije su mogućnosti sankcionisnja značajno ograničene i evidentno nedovoljne u suzbijanju negativnih fenomena, kao što su govor mržnje, diskriminacija po različitim osnovama, hiperprodukcija lažnih vijesti, dezinformacija i drugih potencijalno manipulativnih sadržaja.

S druge strane, shodno uređenju BiH i njenom statusu kao članice Savjeta Evrope, a posmatrano iz ugla normiranja prava osoba sa invaliditetom uopšte, najviši pravni akti Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske i Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, doneseni su u skladu sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom i drugim u ovom kontekstu relevantnim međunarodnim normativima: “Po ovoj osnovi u oba entiteta Bosne i Hercegovine formalno je osigurano puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava za sve građane, pa tako i za osobe sa invaliditetom, podrazumijevajući i zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, a tako i po osnovu invalidnosti” (Šućur Janjetović i Rakanović Radonjić, 2023, str. 750). Takođe, na nivou BiH doneseni su dokumenti i sistemski zakoni koji eksplicitno normiraju ovu sferu.⁴

⁴ Politika u oblasti invalidnosti u BiH, Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026, Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske („Službeni glasnik Republike

U domenu izvještavanja digitalnih medija o OSI na nivou BiH ne postoje zakonski akti koji u cjelosti ili jednim dijelom normiraju ovu sferu, dok je u pogledu elektronskih medija u tom kontekstu relevantan Kodeks o programskim sadržajima (Regulatorna agencija za komunikacije BiH, 2023).⁵ Za medijske portale na medijskom prostoru BiH jedini dokument kojim su obuhvaćeni pojedini aspekti izvještavanja o OSI jeste Kodeks za štampane i onlajn medije BiH, koji je usvojen od strane svih udruženja novinara u BiH 1999. godine. Kodeks je od tada u konsultaciji sa udruženjima dopunjen nekoliko puta od strane samoregulatorog tijela Savjeta za štampu i onlajn medije u BiH. Ovim dokumentom, kao isključivo moralno obavezujućim za novinare, urednike i izdavače štampanih i onlajn medija, normiranje izvještavanja o OSI djelimično je obuhvaćeno Članom 4. (Govor mržnje i huškanje) i Članom 5. (Diskriminacija). „(...), novinari su dužni da učine sve kako ne bi huškali i/ili poticali na mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, pola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja“ (Kodeks za štampane i onlajn medije BiH, Član 4). Uopšteno i djelimično normiranje izvještavanja digitalnih medija o OSI uočeno je u okviru Člana 5. gdje se navodi da: „Novinari moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu orijentaciju, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje“ (Kodeks za štampane i onlajn medije BiH, Član 5).

Uvidom u sadržaj analizom obuhvaćenih dokumenata može se konstatovati da medijsko izvještavanje o OSI nije eksplicitno normirano zakonskim i podzakonskim aktima, niti etičkim kodeksima u BiH. U ovom kontekstu u značajnoj mjeri sadržajniji i u praksi korisniji i aplikativniji jesu dokumenti i publikacije kreirani u vidu smjernica, preporuka i savjeta, u saradnji nevladinog sektora, različitih međunarodnih i nacionalnih udruženja osoba sa invaliditetom, visokoobrazovnih institucija i međunarodnih organizacija i uglavnom u okviru realizacije određenih projekata. Kodeks o načinu predstavljanja osoba sa invaliditetom u medijima (Alispahić, Agić, Smajkan i dr, 2012),

Srpske“, broj: 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20), Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - dr. zakon, 40/2018, 52/2022 - dr. zakon, 16/2023 i 60/2023 - dr. zakon), Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom (“Službene novine FBiH”, broj: 9/10). U julu 2024. godine Zastupnički dom Parlamenta FBiH usvojio je Prijedlog zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške osobama sa invaliditetom.

⁵ Članom 4. (Osnovni principi) obuhvaćena je obaveza da se u programskim sadržajima poštuju ljudsko dostojanstvo i osnovna prava drugih, kao i to da: „Pružalac medijske usluge ne smije pružati sadržaje u kojima se ponižava, zastrašuje ili promovišu predrasude i netolerancija na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, poteškoća u razvoju, dobi, (...)“ (Regulatorna agencija za komunikacije, 2023, Član 4, stav 4). Takođe, ovim kodeksom i Članom 5. (Govor mržnje) zabranjuje se širenje, opravdavanje, podsticanje mržnje, nasilja ili diskriminacije na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, poteškoća u razvoju, dobi i dr. (Regulatorna agencija za komunikacije, 2023, Član 5, stav 1).

Disability Writing & Journalism Guidelines (Center for Disability Rights, CDR, 2020), Disability Reporting in the Media (Internews, 2021), Equality in media: Novinarski priručnik (Hrvatski savez udruga za mlade i studente s invaliditetom SUMSI, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i U.S. Embassy Zagreb, 2021)⁶, Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama (Dardić i Milojević, 2010), predstavljaju primjere publikacija čiji se sadržaji u značajnoj mjeri temelje na socijalnom modelu odnosa društva prema OSI i koji jasno postavljaju standarde profesionalnog medijskog izvještavanja o OSI uopšte, uključujući i digitalne medije. Njima su obuhvaćeni neki od sljedećih aspekata značajnih u ovom kontekstu: da OSI govore same za sebe, što podrazumijeva inkluzivan pristup u novinarstvu, uključiti OSI u priče koje ne govore isključivo o poteškoćama, izbjegavanje stereotipa, interseksionalna zastupljenost, tj. raznovrsna zastupljenost OSI na osnovu pola, roda, seksualne orijentacije, rasne i etničke pripadnosti i dr, korišćenje relevantnih i vjerodostojnih izvora, izvještavanje zasnovano na socijalnom a ne medicinskom modelu (Disability Writing & Journalism Guidelines, 2020), korišćenje adekvatne terminologije, posebnu pažnju posvetiti iznošenju dijagnoza bez suvišne interpretacije, odnos poštovanja i profesionalne distance (Equality in media: Novinarski priručnik, 2021), izbjegavati konstantno prikazivanje visokih dostignuća OSI, uključiti OSI u scenario koji je uobičajen za osobu bez invaliditeta, prikazati OSI kao jednake, izostaviti etiketiranje, uvažavanje relevantne standardizacije pojmova u ovoj oblasti (Kodeks o načinu predstavljanja osoba sa invaliditetom u medijima, 2012) i dr.

3. Metodologija

Istraživanje o predstavljanju OSI u digitalnim medijima Bosne i Hercegovine sprovedeno je od 1. januara do 1. jula 2024. godine. Cilj istraživanja bio je da se utvrdi koliko su OSI zastupljene u bh. medijima i na koji način su predstavljene. Osnovna hipoteza rada jeste da OSI nisu dovoljno zastupljene u medijskom prostoru BiH i da se o njima uglavnom izvještava kao o “jadnim osobama” ili “super herojima”, a ne u skladu sa profesionalnim i etičkim standardima, kao o bilo kojim drugim akterima priče. Analizirani su sljedeći mediji: Radio-televizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Federalna televizija (FTV), Radio-televizija Republike Srpske (RTRS), Oslobođenje, Nezavisne novine, Klix.ba i Srpska.info. Mediji za analizu birani su na osnovu ključnih kriterijuma: vlasnička struktura (javni i privatni mediji), vrsta medija (štampani, elektronski i digitalni), produkcija sadržaja (dnevna produkcija), dominantna vrsta sadržaja (informativni), mjesto registracije (Republika Srpska i Federacija BiH), obuhvat ciljne publike (entitetski i državni nivo) i format medija (digitalni formati štampanih i elektronskih medija i internetski portali). Kako bi analiza svakog medija bila jednaka, analizirani su isključivo internetski portali medija, dakle, njihovi digitalni formati i to: bhrt.ba,

⁶ Objavljen kao edukativni video sa smjernicama za korektno izvještavanje o osobama s invaliditetom.

rtrs.tv, federalna.ba, oslobodjenje.ba, nezavisne.com, klix.ba i srpskainfo.com. Dodatni kriterijum kod odabira internetskih portala koji kao medij postoje samo u digitalnom formatu, bio je postojanje jasno istaknutog i sadržajnog impresuma. Analizom 615 registrovanih web portala Savjeta za štampu i onlajn medije BiH, na osnovu navedenih kriterijuma, za predmet analize odabrani su portali onih medija koji ih u najvećoj mjeri zadovoljavaju (Savjet za štampu i onlajn medije BiH, 2024).

Istraživanje je zasnovano na kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi sadržaja tekstova o OSI u okviru navedenih internetskih portala. Svakodnevno su posjećivani analizirani portali u periodu od šest mjeseci kako bi se identifikovali i analizirali tekstovi o osobama sa invaliditetom. Korišten je uzorak sa potpunim obuhvatom (Kurtić, 2017), što znači da su analizirani svi raspoloživi tekstovi o navedenoj temi u periodu određenom za analizu. Identifikovano je i analizirano ukupno 225 tekstova. Kvantitativna analiza sadržaja primijenjena je sa ciljem utvrđivanja prisutnosti sadržaja u medijima BiH o OSI pri čemu su korišteni sljedeći kriterijumi: učestalost tekstova u kojima se spominju OSI, u kojoj rubrici je objavljen tekst, vrsta žanra kojoj tekst pripada, koja vrsta invaliditeta je predmet sadržaja, pol aktera priče, starosna dob aktera priče (ukoliko je navedena), da li je tekst ilustrovan, navođenje odgovarajućeg zakonskog okvira. Za kvalitativnu analizu sadržaja korištena je metoda kritičke analize diskursa koja fokus stavlja na "otkrivanje diskurzivnog opravdanja dominacije i nejednakosti u prezentiranoj stvarnosti" (Kurtić, 2017, str. 176). U tom kontekstu, cilj je bio utvrđivanje na koji način su OSI predstavljene u digitalnim medijima BiH, odnosno da li se u njihovom predstavljanju koristi socijalni model koji fokus stavlja na društvo i njegovu odgovornost da obezbijedi adekvatne uslove OSI za svakodnevno funkcionisanje, a njih same nastoji da predstavi jednakim sa ostalim članovima zajednice. U tu svrhu, konceptualizovane su analitičke kategorije koje odgovaraju na pitanja: da li je invaliditet tema sam po sebi, da li je korištena adekvatna terminologija, na koji način je navedena dijagnoza, da li je prisutna neosnovana generalizacija, da li su akteru priče postavljena/da li tekst daje odgovore na sva klasična novinarska pitanja (5W +2), da li OSI sama priča svoju priču, da li je tekst zasnovan na poštovanju i profesionalnoj distanci, način obraćanja novinara OSI, način obraćanja novinara srođnicima (ukoliko se spominju u tekstu), da li ilustracije u tekstu (ako postoje) naglašavaju i stavljaju u prvi plan invaliditet, da li je tekst napisan u skladu sa profesionalnim i etičkim novinarskim standardima koji podrazumijevaju da se o OSI izvještava kao o bilo kojim drugim akterima priče. Prilikom odabira kriterijuma za kvantitativnu i kvalitativnu analizu sadržaja, autori su se, u skladu sa socijalnim modelom invaliditeta, konsultovali sa OSI iz bliskog okruženja i uvažene su sve njihove sugestije, odnosno lista kriterijuma sačinjena je na temelju njihovih preporuka, kao i relevantnih smjernica za profesionalno izvještavanje o OSI.

Podaci prikupljeni kvantitativnom metodom, razvrstani su na osnovu zavisnih

varijabli i tabelarno predstavljani. Analizirani su tako što su iz statističke formulacije prevedeni u značenjski kontekst osnovne hipoteze (Kurtić, 2017). Na osnovu jasno konceptualizovanih analitičkih kategorija za kojima se tragalo u jedinicama analize na uzorku sa potpunim obuhvatom, pristupilo se postupku kodiranja, odnosno identifikovanju pojedinih dijelova teksta kao primjera prethodno definisanih kategorija. Kodiranje je sprovedeno kroz tri faze: početnu, asocijativnu i selektivnu, nakon čega je sačinjena kodna lista od 12 kodova na osnovu koje su analizirane jedinice grupisane u vrste i tipove (Kurtić, 2017). Nakon toga, kodovi su grupisani u pet cjelina koje su tematski analizirane: terminologija – oslovljavanje OSI; način predstavljanja OSI; odnos novinara prema temi i OSI koja je akter priče; ilustracije tekstova o OSI; način predstavljanja teme priče - dominantan fokus.

4. Rezultati istraživanja

Nakon što je, tokom perioda praćenja odabranih medija, evidentirano 225 tekstova o OSI, pristupilo se, u skladu sa navedenim varijablama, kvantitativnoj analizi i kvalitativnoj analizi diskursa. Kvantitativna analiza podrazumijevala je čitanje, razvrstavanje i selektovanje tekstova, dok se kvalitativna analiza odnosila na analizu i tumačenje tekstova u odnosu na zadate varijable.

4.1. Kvantitativna analiza

Analizirano je ukupno 225 tekstova o OSI, od kojih je 160 tekstova u kojima se neposredno izvještava o OSI i 65 u kojima se posredno govori o OSI (*Tabela 1*). Više je tekstova o OSI na internetskim portalima javnih medija (130), u odnosu na komercijalne medije (95). Takođe, više je autorskih tekstova (148), u odnosu na preuzete (77) (*Tabela 2*), kao i onih koji se odnose na Bosnu i Hercegovinu (207), u odnosu na regionalne (7) i internacionalne (11).

Tabela 1: Broj tekstova o osobama sa invaliditetom (OSI)

Naziv internetskog portala	Ukupan broj tekstova o OSI	Tekstovi u kojima se neposredno izvještava o OSI	Tekstovi u kojima se posredno govori o OSI
bhrt.ba	36	28	8
rtrs.tv	14	5	9
federalna.ba	80	57	23
oslobodjenje.ba	15	10	5
nezavisne.com	21	15	6
klix.ba	17	11	6
srpskainfo.com	42	34	8
Ukupno	225	160	65

Tabela 2: Autorski i preuzeti tekstovi o osobama sa invaliditetom (OSI)

Naziv internetskog portala	Ukupan broj tekstova o OSI	Autorski tekstovi o OSI	Preuzeti tekstovi o OSI
bhrt.ba	36	19	17
rtrs.tv	14	9	5
federalna.ba	80	43	37
oslobodjenje.ba	15	13	2
nezavisne.com	21	20	1
klix.ba	17	16	1
srpskainfo.com	42	28	14
Ukupno	225	148	77

Kada je u pitanju vrsta novinarskog žanra kojim je tekst napisan, dominiraju faktografski žanrovi: vijest (132) i izvještaj (68), zatim analitički - članak (12) te beletristički: intervju profil (9) i reportaža (4) (*Tabela 3*). Najviše je tekstova objavljeno u rubrici Vijesti/Novosti (132), zatim Sport (26), Banjaluka (18), a zabilježeno je i sedam promotivnih tekstova (*Tabela 4*).

Tabela 3: Vrsta žanra kojoj tekst o osobama sa invaliditetom (OSI) pripada

Naziv internetskog portala	Ukupan broj tekstova o OSI	Vijest	Izvještaj	Intervju	Reportaža	Članak
bhrt.ba	36	17	12	1	0	6
rtrs.tv	14	10	4	0	0	0
federalna.ba	80	40	30	5	0	5
oslobodjenje.ba	15	10	2	2	1	0
nezavisne.com	21	15	4	0	2	0
klix.ba	17	8	8	0	0	1
srpskainfo.com	42	32	8	1	1	0
Ukupno	225	132	68	9	4	12

Tabela 4: Rubrika u kojoj je tekst o osobama sa invaliditetom (OSI) objavljen

Naziv internetskog portala	Ukupan broj tekstova o OSI	Vijesti	Sport	Banjaluka	Društvo	Kultura	Promocija	Ostale rubrike
bhrt.ba	36	30	3	0	0	3	0	0
rtrs.tv	14	14	0	0	0	0	0	0
federalna.ba	80	67	8	0	0	5	0	0
oslobodjenje.ba	15	9	0	0	0	0	1	5
nezavisne.com	21	1	0	6	3	2	0	9
klix.ba	17	11	1	0	0	0	4	1
srpskainfo.com	42	0	14	12	8	0	2	6
Ukupno	225	132	26	18	11	10	7	21

Najviše je tekstova u kojima se uopšteno govori o OSI, bez naglašavanja i izdvajanja određene vrste invaliditeta (156), zatim slijede tekstovi koji se odnose na osobe sa tjelesnim invaliditetom (30), osobe sa intelektualnim poteškoćama (14), slijepe i slabovide osobe (11), osobe sa mentalnim poteškoćama (11) te tri teksta o gluvim i nagluvim osobama. Takođe, najbrojniji su tekstovi koji se odnose na OSI bez izdvajanja pojedinačnih primjera u okviru kojih bi se naveo i pol aktera priče (130), zatim slijede tekstovi u kojima su akteri priče muškarci (33) i 22 teksta u kojima su žene akteri.

Kada je u pitanju starosna dob aktera priče, najviše je tekstova u kojima ona nije navedena (157), potom slijede tekstovi o djeci i maloljetnicima (43), mladima od 19 do 29 godina (16), od 30 do 40 godina pet tekstova i za svaku narednu starosnu dekadu po dva, odnosno jedan tekst, dok o OSI iznad 70 godina nije zabilježen nijedan tekst. Svi tekstovi su ilustrovani. Većina tekstova ilustrovana je samo fotografijom (171), dok su zabilježena 53 teksta koji pored fotografije sadrže i video zapis. Samo jedan tekst kao dodatni vizuelni sadržaj koristi tabelu, dok nije zabilježena nijedna infografika. U većini tekstova nisu navedeni odgovarajući zakonski okviri koji se odnose na OSI (181), dok je to učinjeno u 44 teksta, od kojih samo dva sadrže hiperlinkove koji upućuju na dokumenta relevantna u kontekstu teme o kojoj se izvještava.

4.2. Kvalitativna analiza

U okviru kvalitativne analize, posebno su, prema određenim kategorijama, analizirani tekstovi objavljeni u komercijalnim i u javnim medijima, kako bi se rezultati uporedili s obzirom na vlasničku strukturu medija i profitnu (ne)orijentisanost. Pretpostavka je da javni mediji, s obzirom na zakonsku uslovljenost, posvećuju više pažnje OSI, analitički pristupaju ovoj tematici i poštuju standarde profesionalnog izvještavanja.

4.2.1. Terminologija - oslovljavanje osoba sa invaliditetom u novinarskim tekstovima

Kada je u pitanju terminologija, odnosno oslovljavanje OSI, u skoro svim analiziranim tekstovima komercijalnih medija, ona je korektno i ispravno korištena. Nisu korišteni termini poput “invalid”, “lice sa posebnim potrebama”, “slijepac” i sl., osim u nekoliko slučajeva. Srpska info u tekstu pod naslovom “Donatorsko veče da Dragana, Vasa, Simeun i Marko DOBIJU SVOJE SOBE: Otac Milenko nakon moždanog udara ostao invalid, ali ruši sve prepreke za dobrobit djece” (Srpska.info, 5. juni 2024) koristi termin “invalid” i u tekstu i u naslovu. Tekst nije autorski već je preuzet od novinske agencije Srna, ali svakako je odgovornost na portalu koji je objavio tekst. Takođe, Srpska info ima 14 tekstova o košarkaškom klubu osoba sa invaliditetom “Vrbas” u kojima u naslovu i/ili u tekstu koristi termni “invalidi”. Međutim, zvanični naziv kluba je Košarkaški klub invalida “Vrbas”, što implicira

da autor nije htio da interveniše u zvanični naziv kluba. Ista situacija je i u tekstu pod nazivom "Mostar: U BiH prvi put održan događaj 'Night to Shine' - maturalna večer za osobe s invaliditetom" objavljenom u Oslobođenju (Oslobođenje.ba, 10. februar 2024), u kojem se spominje "Centar za djecu i omladinu s posebnim potrebama 'Los Rosales' ". Nigdje u tekstu se ne koristi termini "posebne potrebe", osim kada se navodi naziv Centra. Nezavisne novine u tekstu pod nazivom "Vrhovac: Osloboditi RVI plaćanja lijekova sa liste B" (Nezavisne novine, 17. maj 2024) u tekstu i naslovu koriste termin "invalidi", odnosno "ratni vojni invalidi". Vijest je preuzeta od novinske agencije Srna. U tekstu se spominje i "Saveza ratnih vojnih invalida Republike Srpske", što ukazuje i da se u zvaničnom nazivu Saveza koristi termin "invalidi". S obzirom na to da se u Zakonu RS⁷ o ovoj kategoriji stanovništva koristi termin "invalidi", odnosno "ratni vojni invalidi", trebalo bi na tom nivou uskladiti i standardizovati terminologiju, gdje bi se mogao koristiti termin "osobe sa invaliditetom stečenim u ratu". Slučajevi kada je neopravdano u naslovu korišten termin "invalidi" jesu tekst pod nazivom "Istraga ubistva kod Tuzle: Ubica i žrtva su bili invalidi, u kući pronađeno streljačko oružje" objavljen na portalu Klix.ba (Klix.ba, 22. februar 2024) i tekst pod nazivom "Mladić bh. porijekla opljačkao invalida: Trebao mu novac za drogu" (Oslobođenje.ba, 26. februar 2024). U samom tekstu se, u oba slučaja, ovaj termin ne koristi nego "invalidne osobe" i "slabovidna žena".

Kvalitativnom analizom tekstova objavljenih u javnim medijima utvrđeno je uglavnom adekvatno korištenje terminologije, tj. oslovljavanje OSI. Od ukupno 130 tekstova objavljenih u javnim medijima, u kojima se eksplicitno ili posredno izvještavaju o OSI, odstupanja u odnosu na standardizovanu terminologiju uočena su u samo nekoliko tekstova. Kao i u pogledu komercijalnih medija, korištenje termina „invalid“ identifikovano je u segmentu zvaničnog naziva institucija, kao npr. Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida Republike Srpske, gdje novinar/-ka nemaju mogućnost niti pravo da intervenišu. Međutim, na početku ovog teksta autor/-ka koristi termin „lice sa invaliditetom“ (Rtrs.tv, 26. januar 2024. preuzeto od novinske agencije SRNA), što je u domenu prakse socijalnog rada problematičan termin. Ovaj primjer potkrepljuje prethodno navedenu potrebu za usklađivanjem i standardizacijom terminologije. U istom tekstu uočeni su i termini: „ratni vojni invalidi“, „osobe sa tjelesnim oštećenjima“ i „ženska osoba sa invaliditetom“. Termini su objavljeni u okviru citirane izjave zvaničnog predstavnika navedene institucije. U jednom od objavljenih tekstova na portalu RTRS-a uočena je upotreba termina „djeca sa posebnim potrebama“, što je u naučnom, stručnom i uopšte javnom diskursu problematična konstrukcija. U ostalim tekstovima objavljenim od strane RTRS-a (12 tekstova) pojavljuju se termini poput djeca, mladi

⁷ Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 134 od 31. decembra 2011, 9/12, 40/12) u nazivu i u tekstu koristi termin „invalid“ u kontekstu „ratnih vojnih invalida“.

ili odrasli sa poteškoćama u razvoju i „amputirci“. Korištenje termina „amputirci“ može se dovesti u vezu sa zvaničnim nazivom nevladine organizacije „Organizacija amputiraca UDAS Republike Srpske“ (Rtrs.tv, 10. januar 2024). Uglavnom korektan i ispravan pristup u oslovljavanju osoba sa invaliditetom uočen je i na portalima FTV i BHT. Pored prethodno navedenih termina koji su korišteni na RTRS-u, na portalu FTV uočeni su termini, koji konkretno upućuju na vrstu invaliditeta, poput: „paraplegičari“, „oboljeli od dječije paralize“, „osobe sa Daunovim sindromom“, „ljudi sa autizmom i cerebralnom paralizom“, „žene sa psihosocijalnim onesposobljenjem“, „djeca ometena u psihofizičkom razvoju“ i „djeca s teškoćama u razvoju“. U odnosu na prethodni, u ovom mediju nije uočeno korištenje termina „djeca sa posebnim potrebama“ i „lice sa invaliditetom“. Međutim, u jednom tekstu u kontekstu naziva organizacije primijećena je konstrukcija „djeca s posebnim potrebama“: „U povodu Dana Centra za djecu i omladinu s posebnim potrebama ‘Los Rosales’...“ (Federalna.ba, 11. mart 2024), dok se u tekstu ovaj termin ne koristi. Isti primjer uočen je i u jednom od prethodno analizarnih komercijalnih medija, u Oslobođenju. Analiza portala FTV u domenu terminologije pokazala je dominantnu zastupljenost konstrukcije „osobe sa invaliditetom“. Na portalu BHT-a, osim već navedne organizacije pod nazivom Centar za djecu i omladinu s posebnim potrebama ‘Los Rosales’, kao glavnim akterom objavljenog teksta, u jednom tekstu uočeno je korišćenje konstrukcije „djeca sa posebnim potrebama“ u naslovu: „Ambulatna ‘Sve na jednom mjestu’ olakšala zdravstvene procedure za djecu s posebnim potrebama“ (Bhrt.ba, 15. april 2024), dok su u tekstu isključivo korišteni termini „djeca s poteškoćama u razvoju“ i „osobe s poteškoćama u razvoju“. Takođe, u naslovu u jednom tekstu uočen je termin „invalidi rada“, a u tekstu se nekoliko puta ponavlja termin „invalidi“ (Bhrt.ba, 14. januar 2024). Kao i u prethodno analiziranim medijima i na portalu BHT-a dominantno je zastupljen termin „osobe sa invaliditetom“, dok se sporadično shodno kontekstu pojavljuju termini: „slijepe osobe“, „paraplegičari“, „djeca i osobe sa poteškoćama u razvoju“ i „djeca s poteškoćama u ponašanju“.

4.2.2. Način predstavljanja osoba sa invaliditetom u digitalnim medijima

Analiza prikupljenih tekstova tokom istraživačkog procesa objavljenih u komercijalnim medijima pokazala je da su OSI u većini tekstova, u kojima se govori o konkretnim osobama, predstavljene kao heroji, a njihovi uspjesi kao posebna vrsta podviga. Takav je tekst pod nazivom „Upoznajte Milana, unatoč invaliditetu niže uspjehe i u košarci i u MF marketingu“ objavljen na portalu Klix.ba (Klix.ba, 24. maj 2024). Na samom početku, Milan je predstavljen kao „superheroj“: „Odličan je u košarci, odlično mu ide i korporativni marketing i pun je planova. Na prvi pogled, bila bi to jedna sasvim obična priča, da je nije ispričao 31-godišnji Milan Jović, igrač Košarkaškog kluba invalida Vrbas iz Banje Luke i specijalista za mar-

keting u Mikrofinu”. Dakle, svi njegovi uspjesi dovode se u vezu sa invaliditetom i predstavljeni su kao visoka dostignuća sa konstantnim naglaskom na invaliditet. Inače, tekst je sponzorisan i pojavljuje se i na ostalim analiziranim portalima, napisan na sličan način. Činjenica da je tekst sponzorisan govori o tome da nije povod za pisanje teksta ukazivanje na probleme i izazove sa kojima se OSI susreću, nego profit i zarada, a OSI su poslužile da se promovisana kompanja predstavi kao društveno odgovorna. Tekst u kojem se uspjeh OSI predstavlja kao poseban podvig jeste i “Kako je Emrah iz Cazina POBIJEDIO PREDRASUDE: Mladi magistar ne vidi očima, ali dobro VIDI SVAKU NEPRAVDU” (Srpska.info, 25. februar 2024) u kojem je predstavljen mladić koji je slijep od rođenja i upravo je magistrirao. U fokusu je invaliditet, ali, za razliku od prethodnog teksta, to se ne naglašava konstantno i ukazuje se na predrasude prema OSI, kao i izazove sa kojima se suočavaju upravo zbog predrasuda. Međutim, malo je prostora dato samom akteru priče, jer je u cijelom tekstu samo jedna njegova izjava i post koji je objavio na društvenoj mreži Facebook.

Primjer kako bi trebalo izvještavati o OSI je tekst pod nazivom “Svemir: Paraastronaut utire put osobama sa invaliditetom da žive i rade u kosmosu” objavljen na portalu Oslobođenja (Oslobođenje.ba, 1. juni 2024) u kojem je predstavljen muškarac sa invaliditetom koji učestvuje u studiji u okviru koje naučnici žele da istraže da li OSI mogu putovati u svemir. Akter sam priča svoju priču i kaže da mu je najveća želja da ljudi promijene pogled na OSI: „Volim da mislim da će im to proširiti vidike i da će uvideti za šta je sve sposoban neko sa invaliditetom”, kaže on. „Ali takođe se nadam da će me gledati samo kao Džona. Zato što jesam samo Džon koji želi da bude astronaut, a slučajno imam fizički invaliditet. To je poruka koju pokušavamo da pošaljemo”. Tekst je, inače, preuzet sa portala BBC News na srpskom.

U domenu portala javnih servisa u BiH, a u odnosu na prethodno navedena zapažanja na osnovu kvalitativne analize sadržaja komercijalnih medija, u pojedinim tekstovima uočene su slične tendencije u kontekstu predstavljanja OSI kao heroja, dok su s druge strane zastupljeniji tekstovi koji ih na adekvatan način predstavljaju. Istovremeno su zapažane razlike među javnim servisima. Najveći broj tekstova koji zadovoljavaju standarde socijalnog modela u pogledu načina predstavljanja OSI objavljen je na portalu FTV. Jedan od tekstova koji već u naslovu OSI predstavlja kao heroje objavljen je na portalu RTRS-a: “Volaš-Dronjak: Osobe sa invaliditetom su borci i heroji naše zajednice” (Rtrs.tv, 10. januar 2024). Naslov teksta predstavlja citiran dio izjave, koji se u cjelosti ponavlja na početku teksta, čime novinar/-ka apostrofira ovaj navod, tj. njegov značaj, koji pritom suštinski ne doprinosi kontekstualizaciji i nema informativnu vrijednost u odnosu na temu kojom se ovaj tekst primarno bavi. Jedan od dobrih primjera jeste tekst objavljen pod naslovom “Kako ukloniti barijere za osobe sa invaliditetom” (Bhrt.ba, 14. februar 2024) o kojima govori upravo OSI i pritom šalje snažnu poruku društvu. Potom, tekstovi

pod sljedećim naslovima “Lijepa sportska priča iz Živinica: Kutak za osobe sa invaliditetom” (Bhrt.ba, 19. januar 2024) i “Četrdeset polaznika uspješno završava obuku za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u FBiH” (Bhrt.ba, 21. april 2024). Na portalu FTV identifikovan je najveći broj tekstova u kojima se o različitim temama, problemima, pozitivnim praksama i primjerima, tendencijama značajnim u kontekstu svakodnevnog života OSI govori iz njihovog ugla i na konstruktivan način i pritom se tekstovi ne baziraju na predstavljanju OSI kao super heroja. Jedna od konstruktivnih novinarskih priča objavljena je pod naslovom “Niz odbijenica Zijadu Aljiću bio je put u pokretanju samostalnog obrta” (Federalna.ba, 6. jun 2024) u kojoj je muškarac sa invaliditetom predstavljen kao uspješan samostalni preduzetnik. U tekstu su, na bazi činjenica, predstavljeni brojni problemi koji upućuju na prepreke u zapošljavanju OSI, na fiktivno zapošljavanje od strane poslodavaca i na njihovu percepciju uopšte o sposobnostima OSI, koja se nerijetko temelji na predrasudama, što rezultira diskriminacijom u zapošljavanju.

4.2.3. Odnos novinara prema temi i osobi sa invaliditetom koja je akter priče

U većini analiziranih tekstova, novinari se prema samoj temi OSI odnose vrlo površno. To potvrđuje i podatak da je od ukupno 225 analiziranih tekstova koji posredno ili neposredno govore o OSI, najviše onih koji su napisani faktografskim žanrom, dok svega 25 tekstova pripada analitičkom ili beletrističkom žanru koji omogućavaju više prostora za aktere priče, širi kontekst, analitički i portretni pristup, kao i odgovore na dopunska pitanja “zašto” i “šta dalje”. Novinari, uglavnom, u formi vijesti izvještavaju o određenom događaju ili temi koja se odnosi na OSI, iznoseći određene činjenice, bez dublje analize i bez “glasa” samih aktera priče. Takođe, trećina tekstova odnosi se na situacione okolnosti koje su povod za izvještavanje. Konkretno, situacija kada je u Banjaluci kasnila isplata novčane nadoknade njegovateljima i personalnim asistentima. Pozitivno je što su mediji o tome izvještavali, ali svi su tekstovi bili faktografskog karaktera, bez šireg konteksta. Takva situacija je i obilježavanje određenih datuma o kojem govori tekst pod nazivom “Svjetski dan svjesnosti o autizmu obilježen u Derventi” (Nezavisne.com, 5. april 2024). Takođe, trećina tekstova je preuzeta od drugih medija, što znači da se novinari autorski nedovoljno bave temom OSI, a kada to čine, to je najčešće u faktografskoj formi. Podaci da je oko dvije trećine tekstova objavljeno u rubrici Vijesti/Novosti i da dominiraju oni koji uopšteno govore o OSI, bez navođenja vrste invaliditeta, pola i starosne dobi, govori u prilog površnog pristupa novinara ovoj temi. Nije zanemariv broj tekstova sa senzacionalističkim naslovima i neprimjerenim izvještavanjem, kojima se želi pridobiti pažnja čitalaca izazivanjem emocija i manipulisanjem nečijom nepovoljnom situacijom. Takvi su tekstovi, na primjer: “(VIDEO) Snimak koji je mnoge RASPLAKAO: Muškarac sa invaliditetom izašao u dvorište kuće i vidio ORIGINALAN POKLON” (Srpska.info, 12. jun

2024); “(VIDEO) “Nisam prva kojoj se to desilo” Dok je nepokretna djevojka (29) PUZALA UZ STEPENICE, radnici obezbjeđenja joj se smijali” (Srpska.info, 13. februar 2024); “Drama u Rumuniji: Otac i sin MUČILI LJUDE sa invaliditetom, držali ih zarobljene” (Srpska.info, 11. februar 2024); “(FOTO) Prodali su stan da bi liječili djecu, a sada ih je dočekala nova muka: Porodica Čeferjanović za Božić ima SAMO JEDNU ŽELJU, a tiče se svih nas” (Srpska.info, 7. januar 2024). Već u naslovu velikim slovima se naglašava da tekst sadrži fotografije i/ili video zapise, što treba dodatno da zainteresuje čitaoce, a velika slova se koriste i u dijelovima naslova koji pojačavaju tragičnost događaja i izazivaju saosjećanje i tugu. Treba napomenuti i pojavu sponzorisanih tekstova u kojima se, evidentno, OSI koriste u svrhu promocije određenih kompanija. To ne mora biti problematično, sa novinarskog aspekta, ukoliko je jasno naglašeno da je u pitanju sponzorisani tekst, ali u našoj analizi za četiri od sedam sponzorisanih tekstova nije navedeno da je u pitanju promocija.

Pozitivno je što se među sportskim izvještajima pojavljuju OSI i što novinari izvještavaju o njima, međutim, gdje god se spominju i drugi sportovi i učesnici, sportisti sa invaliditetom navode se na kraju teksta. Dobar primjer sportskog izvještavanja o OSI su tekstovi “Dječaci sa poteškoćama u razvoju iz Banjaluke osvojili zlato, srebro i bronzu” (Nezavisne.com, 8. juni 2024); “Na putu prema crnom pojasu: Bećir Karišik pomjera granice i učestvuje na Sarajevskom maratonu” (Klix.ba, 9. maj 2024) u kojima se dovoljno prostora daje samim akterima priče, sa naglaskom na aktivnosti koje je društvo preduzelo kako bi im omogućilo da učestvuju na takmičenjima.

Odnos novinara prema akterima priče najbolje se može procijeniti u analizi intervjua iz kojih se vidi da se novinari prema OSI uglavnom odnose sa divljenjem, pokušavajući da budu neutralni, s poštovanjem i uvažavanjem onoga što oni jesu. Najveća zastupljenost intervjua u okviru kvantitativne analize uočena je na portalu FTV (pet intervjua), pri čemu su kao dominantniji zapaženi intervjui-profil ili portreti (tri intervjui-profila), koji predstavljaju jedan od zahtjevnijih žanrova i značajno doprinose vjerodostojnosti teme o kojoj se izvještava. Jedan od intervjui-profila objavljen je pod naslovom “Zlatan Alagić ruši barijere: Uprkos invaliditetu trči maratone i pomaže drugima” (Federalna.ba, 7. januar 2024), kao i intervjui profil koji je preuzet od The Gardiana pod naslovom “ ‘Mrzim to. (...) Ali nije me porazilo’: Michael J Fox o sažaljenju, Parkinsonovoj bolesti - i potencijalnom lijeku” (Federalna.ba, 2. februar, 2024). U svim objavljenim intervjuiima primijećen je profesionalan odnos novinara prema temi i osobi sa invaliditetom. Na portalu BHT objavljen je jedan intervjui profil “Ana Vidačak – Umjetnica koja ruši barijere” (Bhrt.ba, 23. maj 2024), koji pored profesionalnog pristupa, predstavlja primjer jedne afirmativne priče iz ugla OSI. Iako je zastupljenost intervjua zanemarljiva u odnosu na ostale dominantno zastupljene faktografske žanrove,

na portalima određenih javnih servisa (BHT i FTV), a u odnosu na komercijalne medije, uočen je značajan broj tekstova i videa u kojima se o različitim temama i problemima sa kojima se svakodnevno suočavaju OSI primarno izvještava iz njihovog ugla. U navedenom kontekstu pojedini tekstovi objavljeni su pod sljedećim naslovima: “Malo znamo o osobama sa invaliditetom” (Federalna.ba, 8. januar 2024), “Mlade osobe s invaliditetom: Društvo i nadležne institucije svakodnevno nas diskriminišu” (Federalna.ba, 17. januar 2024), „Diskriminacija osoba s invaliditetom dugogodišnji problem države i društva“ (Federalna.ba, 16. mart 2024), “Nema ‘bijelog štapa’ za slijepe osobe, a psi vodiči su ‘misaona imenica’ (Bhrt.ba, 24. april 2024), “Jaz između djece sa invaliditetom iz različitih dijelova Federacije BiH” (Bhrt.ba, 19. april 2024), “Osobe sa invaliditetom nastoje izgraditi strateška partnerstva s donosiocima odluka” (Bhrt.ba, 12. april 2024) i dr.

4.2.4. Ilustrovanje tekstova o osobama sa invaliditetom

Svi analizirani tekstovi su ilustrovani fotografijama, a skoro trećina, pored fotografije, sadrže i video zapise. Fotografije su uglavnom primjerene, odgovaraju samom tekstu, ne naglašavaju posebno invaliditet osobe niti je predstavljaju u podređenom položaju, osim u nekoliko slučajeva gdje su u krupnom kadru invalidska kolica. Takav je primjer teksta “Čolić: Osobe sa invaliditetom ostaju bez pomoći njegovatelja” (Nezavisne.com, 27. januar 2024) koji je ilustrovan fotografijom na kojoj se u krupnom kadru vidi dio zadnje strane invalidskih kolica u kojima sjedi osoba, sa fokusom na točak kolica koja stoje ispred stepenica. Fotografija ukazuje na nemoć i podređenost OSI. Pošto se tekst odnosi na kašnjenje isplate novčane nadoknade njegovateljima OSI, tekst je mogao biti ilustrovan fotografijom interpersonalnog odnosa njegovatelja i OSI koja nužno ne ukazuje na nemoć, već uzajamnu pomoć. Video zapisi koji su objavljeni uz tekstove na portalima komercijalnih medija takvog su sadržaja da služe za privlačenje pažnje. Ne doprinose boljem razumijevanju teksta niti boljem razumijevanju položaja OSI u društvu. Na primjer, tekst pod nazivom “(VIDEO) Snimak koji je mnoge RASPLAKAO: Muškarac sa invaliditetom izašao u dvorište kuće i vidio ORIGINALAN POKLON” (Srpska.info, 12. juni 2024) potkrijepljen je video zapisom koji je snimila nepoznata osoba i objavila na društvenim mrežama. Na videu je muškarac sa invaliditetom kojeg su prijatelji iznenadili poklonom. U tekstu se navodi: “Naime negdje u Srbiji prije neki dan jedan muškarac sa invaliditetom je od svojih prijatelja za rođendan dobio električni skuter sa kabinom za slabo pokretne”. Dakle, većina informacija je nepoznata, a preuzet je i prepričan video kako bi se izazvala pažnja čitalaca manipulisanjem emocija. Tekstovi nisu ilustrovani infografikama koje bi bile korisne kao način prezentovanja podataka. Pojedini tekstovi sadrže mnogo podataka koji ga opterećuju i otežavaju razumijevanje i interpretaciju.

Očekivano, veliki broj tekstova objavljen na portalima javnih emitera, pored

fotografija, sadrži i video zapise. Na RTRS-u polovinu objavljenih tekstova (sedam), pored fotografije prati i video, na FTV takvih tekstova je nešto manje od polovine (35 od ukupno 80), dok je na BHT od ukupno 29 tekstova, uz šest tekstova postavljen i video zapis. Kao i u komercijalnim medijima fotografije su uglavnom primjerene i usklađene sa tekстом. Takođe, i u određenim javnim medijima zapaženo je nekoliko fotografija gdje su u krupnom planu invalidska kolica. Takvi su primjeri tekstova “Stanje i položaj osoba s invaliditetom: Praksa nezadovoljavajuća, projekti u toku” (FTV, 30. april 2024) i “Kako ukloniti barijere za osobe sa invaliditetom” (Bhrt.ba, 14. februar 2024). Međutim, može se pretpostaviti da su u kontekstu vjerodostojnog izvještavanja ključni video zapisi. Takođe, neophodno je izdvojiti i to da je postavljanje video zapisa uz tekst svakako dobra praksa, koja podrazumijeva dodatni angažman autora/-ke u pogledu transponovanja medijskog sadržaja iz jednog u drugi format. Naime, primarni format na javnim servisima kao elektronskim medijima jeste video, dok njegovo transponovanje u tekst zahtijeva pored vremena i posjedovanje vještina specifičnih za izradu novinskog teksta koji nije “pokriven” kadrovima. Kao jedno od opštih zapažanja, može se izdvojiti i to da potencijali novinske fotografije nisu u dovoljnoj mjeri iskorišteni, naročito kada su u pitanju tekstovi koji informišu o određenim događajima, kao npr. tekst “Održan Vidovdanski humanitarni bazar u Banjaluci” (Rtrs.tv, 24. jun 2024) u kojem se navodi: “Djeca i mladi sa poteškoćama u razvoju iz Dnevnog centra “Podrži me - 9. januar” iz Kosovske Mitrovice ponudili su svoje likovne i umjetničke radove”. Navode je trebalo da prati fotografija sa izloženim radovima, što bi, između ostalog, značajno doprinijelo i vjerodostojnosti priče. Takođe, tekst “Uvećana i diferencirana novčana podrška zapošljavanju i samozapošljavanju” (Rtrs.tv, 26. januar 2024), pored nepotpunog naslova u kontekstu zadovoljavanja informativne funkcije i njegove neusklađenosti sa tekстом, prati fotografija na kojoj je prikazana velika količina novčanica, a tekst govori o uvećanju “novčanih stimulansa za samozapošljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom”. Tekst je mogao biti ilustrovan fotografijom OSI na određenom radnom mjestu.

4.2.5. Način predstavljanja teme priče - dominantan fokus

Analiza tekstova u komercijalnim medijima, u kontekstu utvrđivanja dominantnog fokusa, pokazala je da u tekstovima, prilikom predstavljanja same teme, dominira pristup sa stanovišta medicinskog, a ne socijalnog modela OSI. Naime, uglavnom je fokus na invaliditetu samom po sebi, ograničenjima, problemima kojima se OSI etiketiraju kao “jadne” i nemoćne i predstavljaju javnosti, ne samo kao beskorisni članovi društva, nego kao osobe koje predstavljaju teret za društvo. Tekstovi poput “Udruženje ‘Sunce’ na Palama u borbi za bolji život osoba sa teškoćama: Uspjeli riješiti niz problema” (Klix.ba, 23. april 2024); “Gradska uprava Banjaluka: Pomažemo licima sa invaliditetom, no nismo za sve nadležni” (Nezavisne.com, 28.

februar 2024); “Svakodnevna briga o tri osobe sa invaliditetom narušila i zdravlje majke Gordane” (Srpska.info, 13. mart 2024); “(FOTO) DRAMA U BANJALUCI Distrofičari proveli noć u Gradskoj upravi, jutros intervenisala policija” (Srpska.info, 29. februar 2024); “Blokiran ulaz u Gradsku upravu: Osobe sa invaliditetom TRAŽE SASTANAK sa gradonačelnikom Banjaluke i direktorkom Centra za socijalni rad” (Srpska.info, 28. februar 2024); “Donatorsko veće da Dragana, Vasa, Simeun i Marko DOBIJU SVOJE SOBE: Otac Milenko nakon moždanog udara ostao invalid, ali ruši sve prepreke za dobrobit djece” (Srpska.info, 5. juni 2024); “(FOTO) Prodali su stan da bi liječili djecu, a sada ih je dočekala nova muka: Porodica Čeferjanović za Božić ima SAMO JEDNU ŽELJU, a tiče se svih nas” (Srpska.info, 7. januar 2024) stvaraju sliku o OSI kao isključivo bespomoćnim, koje su u stalnom stanju potrebe, na teretu porodici i/ili društvu. Rijetki su primjeri teksta u kojem su osobe sa invaliditetom u priči koja se ne odnosi na poteškoće, koja je uobičajena za osobu bez invaliditeta, gdje su OSI prikazane kao jednake. I u takvom tekstu, poput onog o slijepom mladiću koji je magistrirao (Srpska.info, 25. februar 2024), akcenat je na invaliditetu. U tekstu “Supružnici fizičke nedostatke pobjeđuju životnim optimizmom” (Nezavisne.com, 17. januar 2024.) stalno se naglašava njihov invaliditet i ograničenja. Takođe, iznošenje dijagnoze bez suvišne interpretacije je rijetko. Ukoliko se spominje dijagnoza, pretjeruje se sa detaljima i pojedinostima s ciljem izazivanja emocije kod čitalaca, čime se narušava dignitet i privatnost OSI. Takav primjer je tekst “ ‘Ona je osoba koja neustrašivo čini sve mogućim’ Lana iz Kovina dobila BUBREG OD MAJKE, a onda je druga dijagnoze ODVELA U MRAK” (Srpska.info, 7. juni 2024) u kojem se navodi: “Sa mrakom je drugačije. S obzirom na to da se radi o neurološkom oboljenju, pod šifrom G37.9, demilizirajuće degenerativno oboljenje cns nepoznatog tipa, nema nade za vid. Nadovezao se i glaukom”.

U poređenju sa komercijalnim medijima, a u kontekstu utvrđivanja dominantnog fokusa, u javnim medijima identifikovani su tekstovi koji zadovoljavaju pojedine standarde na kojima se zasniva socijalni model, dok su s druge strane mnogi aspekti socijalnog modela gotovo u potpunosti izostavljeni u velikom broju tekstova. Naime, u pojedinim tekstovima uočen je inkluzivan pristup, koji podrazumijeva da OSI govore same za sebe. Primjeri takvih tekstova objavljeni su pod sljedećim naslovima: “Malo znamo o osobama sa invaliditetom” (Federalna.ba, 8. januar 2024), “Mlade osobe s invaliditetom: Društvo i nadležne institucije svakodnevno nas diskriminišu” (Federalna.ba, 17. januar 2024), „Diskriminacija osoba s invaliditetom dugogodišnji problem države i društva“ (Federalna.ba, 16. mart 2024), “Nema ‘bijelog štapa’ za slijepe osobe, a psi vodiči su ‘misaona imenica’ (Bhrt.ba, 24. april 2024), “Jaz između djece sa invaliditetom iz različitih dijelova Federacije BiH” (Bhrt.ba, 19. april 2024), “Osobe sa invaliditetom nastoje izgraditi strateška partnerstva s donosiocima odluka” (Bhrt.ba, 12. april 2024) i

dr. Međutim, istovremeno navedeni naslovi upućuju na to da su OSI dominantno uključene u priče koje govore o poteškoćama i problemima sa kojima se suočavaju, što je u suprotnosti sa socijalnim modelom koji podrazumijeva uključivanje OSI i u priče koje ne govore isključivo o poteškoćama. Tekstovi se takođe ne zasnivaju na intersekcionalnoj zastupljenosti, tj. raznovrsnoj zastupljenosti OSI na osnovu pola, roda, seksualne orijentacije, rasne i etničke pripadnosti i dr. Zastupljenost OSI na osnovu pola nije moguće utvrditi, jer u 170 tekstova od ukupno 225 pol nije naveden, što, takođe, predstavlja jedan od indikatora površnog pristupa temi o kojoj se izvještava. Za razliku od komercijalnih medija, u tekstovima objavljenim na portalima javnih servisa uočeno je uglavnom pažljivo iznošenje dijagnoze bez suviše interpretacije.

5. Diskusija

S obzirom na rezultate proizašle iz analize medijskog diskursa o OSI u BiH, važno je razmotriti ulogu medija u stvaranju stereotipa o OSI, uzimajući u obzir i rezultate prethodnih istraživanja koji pokazuju da je izvještavanje o OSI u štampanim medijima u najvećoj mjeri stavljeno u okvir medicinskog modela i da prevladavaju stereotipi koji ih diskriminišu i lišavaju ih dimenzije ljudskosti (Adams, 2006, str. 5). Pored nedovoljnog medijskog prostora, isticanja invaliditeta, a ne njihovog djelovanja i kompetencija, za OSI se često u medijima koristi pogrešna terminologija, što izaziva pogrešnu percepciju javnosti o njima. Našom analizom utvrđeno je korištenje termina "invalid" i "djeca sa posebnim potrebama". Rezultati prethodnih istraživanja sprovedenih na prostoru BiH u pogledu načina izvještavanja štampanih medija o OSI (Adams, 2006; Dardić i Milojević, 2010), takođe su pokazala da je u ovim medijima prisutno nedosljedno i neadekvatno korištenje terminologije. Slične rezultate dalo je i istraživanje sprovedeno u Hrvatskoj u okviru kojeg se navodi da "najčešći primjer pogrešnog uključivanja osoba s invaliditetom jest korištenje neispravnih termina. U različitim tekstovima spominju se pojmovi poput djeca s posebnim potrebama. (...) Također, koriste se neispravni termini poput hendikepirane osobe ili invalidi, a oni mogu dovesti do negativne percepcije čitatelja" (Makovica, 2020, str. 20). Drugo istraživanje sprovedeno u Hrvatskoj u kojem su učestvovalе osobe sa invaliditetom, pokazalo je da većina ispitanika (60,5%) predstavljanje osoba s invaliditetom u medijima percipira kao nešto negativno, dok njih 39,5% pozitivno. Takođe, većina ispitanika (76,3%) smatra da OSI nisu dovoljno zastupljene u medijima (Kljuković, 2022). Međutim, važno je napomenuti i to da je monitoring sproveden 2013. godine kojim je obuhvaćena analiza izvještavanja štampanih medija o OSI u BiH pokazao vidljiv napredak u pogledu korištenja adekvatne terminologije, dok je s druge strane u mnogim segmentima uočeno nazadovanje u ovom kontekstu (Bajić, 2013).

Naše istraživanje pokazalo je i uticaj politike na položaj OSI i izvještavanje

gotovo svih analiziranih medija o kašnjenju novčanih naknada njegovateljima i personalnim asistentima u Banjaluci, dok je i istraživanje u Hrvatskoj identifikovalo tekst“ o zakidanju osoba sa invaliditetom“, odnosno članak koji “donosi vijest o tome da se u najtežim razdobljima novčana sredstva uzimaju od onih kojima je najpotrebnije” (Makovica, 2020, str. 25).

U odnosu na komercijalne medije na portalima javnih servisa nisu uočeni senzacionalistički naslovi i neprimjeren način izvještavanja. Iako su u ovim medijima kao najzastupljeniji zapaženi, takođe, faktografski žanrovi, istovremeno je primjetan značajan broj interpretativnih i analitičkih izvještaja, koji se zasnivaju na korištenju bekgraunda, meta činjenica, brojnih relevantnih izvora, što značajno doprinosi kontekstualizaciji teme o kojoj se izvještava, kao i vjerodostojnosti. Situaciono izvještavanje, tj. izvještavanje u čijoj je osnovi aktuelni dnevni događaj koji se odnosi na OSI, uglavnom podrazumijeva objavljivanje teksta ili videa u formi vijesti ili vijesti-najave, dok su relevantnije teme najčešće formatirane kao analitički ili interpretativni izvještaj, koji uključuje i “glas” samih aktera priče. Na portalima BHT i FTV uočen je značajan broj tekstova primarno fokusiranih na aktivnosti resornog ministarstva u FBiH, tj. Federalnog ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, kao i resornog ministra.

U poređenju sa komercijalnim medijima, video zapisi na portalima javnih medija su objavljeni najčešće u formi paket priloga, pri čemu su tekstovi njihov ekvivalent u drugom formatu. Shodno tome, kao i prethodno navedenom da tekstovi o OSI objavljeni na portalima javnih servisa ne sadrže notu senzacionalizma, video zapisi nisu primarno usmjereni na privlačenje pažnje i imaju informativnu vrijednost u skladu sa tekstom koji prate. Takođe, uočeno je da portali javnih emitera ne koriste mogućnosti hiperlinkova, koji mogu da budu veoma korisni u pogledu razumijevanja teme o kojoj se izvještava, tj. bolje informisanosti građana.

Tendencija diseminacije tekstova o OSI u kojima se uočava zastupljenost socijalnog u odnosu na medicinski pristup, što je utvrđeno monitoringom sprovednim 2013. godine u domenu štampanih medija (Bajić, 2013), je vidljiva, naročito u odnosu na rezultate prvog monitoringa kojim su, pored Crne Gore i Srbije, obuhvaćeni i štampani mediji u BiH, a koji su pokazali da je izvještavanje o OSI u najvećoj mjeri stavljeno u okvir medicinskog modela (Adams, 2006). Međutim, naša analiza pokazala je da izvještavanje zasnovano na socijalnom modelu u digitalnim medijima BiH još uvijek ne prevladava, naročito u domenu komercijalnih medija. Rezultati ovog istraživanja pokazali su, kao i u prethodnim istraživanjima, dominantnu zastupljenost faktografskih žanrova, značajan udio preuzetih tekstova u odnosu na ukupan broj tekstova objavljenih u periodu obuhvaćenim analizom i učestalo korištenje nadležnih institucija kao primarnih izvora informacija, što se, takođe, može dovesti u vezu sa uočenom tendencijom politizacije ovih tema, koju dodatno potkrepljuje i prethodno konstatovan značajan broj tekstova primarno

fokusiranih na aktivnosti resornog ministarstva na portalima javnih servisa (BHT i FTV).

Zaključak

Kvantitativnom i kvalitativnom analizom tekstova utvrđeno je da se o OSI u digitalnim formatima medija BiH izvještava površno, uopšteno, uglavnom situaciono i faktografskim žanrovima, čime je potvrđena osnovna pretpostavka rada. Prilikom izvještavanja dominira medicinski model, u okviru kojeg se OSI predstavljaju kao predmet ismijavanja, teret (porodici i/ili društvu), žrtve nasilja, osobe u stalnom stanju potrebe, inferiorne osobe koje ne mogu jednako i ravnopravno da učestvuju u životu zajednice, "superheroji" čiji se uspjeh smatra posebnim podvigom i dovodi u vezu sa invaliditetom. U vrlo malo primjera se promovišu ljudska prava OSI, njihovo pravo na jednakost i učestvovanje u društvu. Ne daje se prostor OSI da sama ispriča svoju priču, da iz njenog ugla doživimo svijet koji je okružuje. U znatnom broju tekstova zloupotrijebljen je položaj OSI, gdje se u svrhu privlačenja pažnje koristi patetika i riječi koje izazivaju emocije, što se prevashodno odnosi na komercijalne medije. Takođe, pojavljuju se i tekstovi komercijalnog karaktera u kojima su OSI iskorištene u svrhu promocije. Nekoliko je pozitivnih primjera koji OSI prikazuju kao aktivne i jednake članove društva, gdje je naglasak na osobi, a ne invaliditetu.

Na osnovu prikupljenih podataka proizilaze i preporuke koje mogu biti korisne novinarima koji izvještavaju o OSI, ali i široj društvenoj zajednici koja na bilo koji način u interakciji sa njima: terminologija - potrebno je uskladiti terminologiju sa zvaničnim, standardnim terminima koji se odnose na OSI, što znači da se u bilo kojem javnom diskursu moraju koristiti standardni, zvanično prihvaćeni termini; OSI su dio zajednice sa jednakim pravima, njihove sposobnosti ne treba umanjivati niti veličati već o njima u javnom prostoru govoriti na jednak način kao i o ostalim članovima društva; nije dovoljno niti preporučeno da se OSI pojavljuju samo u posebnim emisijama već ih treba uključivati u različite programske sadržaje i pitati za mišljenje o svim segmentima društva, a ne samo o sferi invaliditeta; OSI treba staviti u kontekst šire društvene zajednice, njihov invaliditet ne isticati kao dominantno obilježje već se fokusirati na ono što oni zaista jesu, na njihove kompetencije, stvaralaštvo, dostignuća. Ono što je za novinare i sve profesionalne komunikatore posebno važno, jeste neizostavna primjena etičkih i profesionalnih načela prilikom izvještavanja o OSI, koji podrazumijevaju profesionalan odnos prema temi, akterima priče, poštovanje javnog interesa, ali i privatnosti i digniteta samih aktera. Važno je da se prije kreiranja sadržaja o OSI savjetuju sa organizacijama OSI i njenim članovima koji mogu dati korisne prijedloge i smjernice za izvještavanje. Takođe, prije same objave priče, odnosno, odabira činjenica, sagovornika, konteksta, novinar bi trebalo da se zamisli u ulozi aktera priče i kako bi se on

osjećao da je na mjestu onih o kojima izvještava, koji pristup bi odabrao. To će mu dati najbolji odgovor kako da kreira svoju priču. Novinar, takođe, mora da uzme u obzir kratkoročne i dugoročne posljedice objavljivanja određenog sadržaja i da na osnovu njih procijeni koji kontekst bi bio najpovoljniji za samog aktera ili aktere priče. Svakako, ono što je suština svega navedenog - o OSI treba izvještavati kao o bilo kojim drugim članovima društva - jednako, profesionalno, etički i iskreno.

Ograničenja studije ogledaju se u odabiru metodologije i pristupu predmetu istraživanja. S obzirom na to da je istraživanje fokusirano na analizu sadržaja koji se odnosi na OSI isključivo u okviru digitalnih formata različitih vrsta medija, moguće je da bi analiza iste vrste sadržaja štampanih i elektronskih medija u njihovim izvornim formatima dala drugačije rezultate. Metodologija ove studije podrazumijevala je analizu i praćenje pomenutih tekstova u periodu od pola godine. Vjerovatno bi duži period praćenja iste vrste tekstova dao drugačije rezultate. Takođe, studija je obuhvatila medije koji su registrovani na području BiH, tako da u opus istraživanja nisu uključeni mediji koji djeluju na području BiH, a registrovani su u nekoj drugoj državi, odnosno strani mediji. U tom kontekstu, preporuke za dalja istraživanja bile bi kvantitativna i kvalitativna analiza i praćenje načina izvještavanja privatnih i javnih, štampanih, elektronski i digitalnih medija tokom cijele kalendarske godne, njihova komparacija i identifikovanje perioda u godini kada se najviše, odnosno najmanje izvještava o OSI te vrste medija koja daje najviše prostora OSI u okviru svog sadržaja.

LITERATURA

- Adamas, L. (2006). *Invalidnost u štampi: istraživanje o tome kako su invalidnost i osobe sa invaliditetom prikazani u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji u 2006. godini*. Handicap International za jugoistočnu Evropu. http://arhiva.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/Invalidnost_u_stampi.pdf.
- Adilagić, I., Kotur Erkić, A. i Alispahić, A. (2020). *Pristupačnost audiovizuelnih sadržaja javnih servisa osobama sa invaliditetom u BiH*. Projekat "Zajednice različitih, ali ravnopravnih građana". Organizacija amputiraca "UDAS", Helsinški parlament građana Banja Luka i Udruženje građana "Nesto Više". <https://razmisli.eu-monitoring.ba/wp-content/uploads/2022/09/Pristupacnost-audiovizualnih-sadrzaja-javnih-servisa.pdf>.
- Alispahić, A., Agić, M., Smajkan, E. i dr. (2012). *Kodeks o načinu predstavljanja osoba sa invaliditetom u medijima*. Švedska: Švedska krovna organizacija unutar pokreta osoba s invaliditetom – Švedske organizacije osoba s invaliditetom za međunarodnu saradnju – SHIA. <https://www.myright.ba/uimages/Kodeks%20o%20nacinu%20predstavljanja%20OSI%20u%20medijima%20MyRight.pdf>.
- Bajić, Ž. (2013). *Monitoring medija: Analiza izvještavanja štampanih medija o osobama s invaliditetom u Bosni i Hercegovini u periodu april/travanj - septembar/rujan 2013. god.* Švedska krovna organizacija unutar pokreta osoba s invaliditetom - Švedske organizacije osoba s invaliditetom za međunarodnu saradnju. [https://www.myright.ba/uimages/Monitoring %20 Stampanih %20medija%20u%20BiH.pdf](https://www.myright.ba/uimages/Monitoring%20Stampanih%20medija%20u%20BiH.pdf).
- Barney, K. W. (2012). Disability simulations: Using the social model of disability to update an experiential educational practice imprint, *SCHOLE: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*, 27(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/1937156X.2012.11949361>.

- Bingham, C., Clarke, L., Michielsens, E. & Meer, M. (2013), Towards a social model approach? British and Dutch disability policies in the health sector compared, *Personnel Review*, 42(5), 613–637. <https://doi.org/0.1108/PR-08-2011-0120>.
- Bogdanić, A. (2016). *Razmatranje novinarskog diskursa i teorije medija: uvod u teoriju novinarosti*. Komunikološki koledž.
- Dardić, D. i Milojević, M. (2010). *Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama*. Helsinški parlament građana.
- Durić, V. (2019). Profesionalni standardi u izvještavanju bosanskohercegovačkih dnevnih novina o osobama sa tjelesnim invaliditetom, *Položaj marginalizovanih grupa u društvu - Društvene devijacije*, 277 - 285.
- Fitzgerald, H. (2006), Disability and physical education, In D. Kirk, D. MacDonald & M. O'Sullivan (Eds.), *The handbook of physical education* (pp. 752–766). SAGE Publishing.
- Forhan, M. (2009), An analysis of disability models and the application of the ICF to obesity, *Disability and Rehabilitation*, 3 (16), 1382–1388. <https://doi.org/10.1080/0963828080257272981>
- Haeghele, J. A., & Hodge, S. (2016), Disability Discourse: Overview and Critiques of the Medical and Social Models, *QUEST*, 68(2), 193–206. <https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1143849>.
- Kljuković, A. (2022). *Percepcija medija i okoline osoba s invaliditetom*. [Završni rad]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:514140>.
- Kurtić, N. (2017). *Kvantitativna i kvalitativna analiza sadržaja*. University Press.
- Makovica, L. (2020). *Zaštita ljudskih prava osoba s invaliditetom i formiranje stereotipa o njima u medijima*. [Diplomski rad]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:224133>.
- Mégret, F. (2008). The Disabilities Convention: Towards a Holistic Concept of Rights. *International Journal of Human Rights*. 12 (2), 261–277. <https://doi.org/10.1080/13642980801954363>.
- Middleton, L. (1999). *Disabled Children: Challenging Social Exclusion*. Blackwell Science.
- Mihanović, V. (2011). Invaliditet u kontekstu socijalnog modela. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), 72–86. <https://hrcak.srce.hr/63444>.
- Oliver, M. (1990). *The individual and social models of disability*. University of Leeds.
- Roush, S. E., & Sharby, N. (2011), Disability reconsidered: The paradox of physical therapy, *Physical Therapy*, 91(12), 1715–1727. <https://doi.org/10.2522/ptj.20100389>.
- Savjet za štampu i onlajn medije BiH. (2024). *Web-portali*. <https://vzs.ba/web-portali/>.
- Tepić, E. (2024). *Društveno-politički položaj osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini*. [Magistarski rad]. <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2024/03/DRUSTVENO-POLITICKI-POLOZAJ-OSOBA-SA-INVALIDITETOM-U-BO-SNI-I-HERCEGOVINI-Emrah-Tepic.pdf>
- Trninić, D. (2024). *Životne priče sa društvene margine (prilog sociologiji invaliditeta)*. Udruženje za filozofiju i društvenu misao.
- Šućur Janjetović, V. i Rakanović Radonjić, A. (2023). Care of Persons With Disabilities in Social Work – is It Possible to Change the Approach From the Client to the Individual?. *Društvene i humanističke studije*, 8(2), 749–770. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2023.8.2.749>.
- Quinn, G. i Degener, T. (2002): The moral authority for change: human rights values and the worldwide process of disability reform. In G. Quinn & T. Degener et al (eds.), *Human Rights and Disability: The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability*. United Nations.

DOKUMENTI

- Center for Disability Rights (CDR), (2020). *Disability Writing & Journalism Guidelines*. <https://cdrnys.org/disability-writing-journalism-guidelines/>.
- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Federalno ministarstvo rada i socijalne zaštite, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI), (2009). *Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini*. <https://vladars.rs/srSPCyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Politika%20u%20oblasti%20invalidnosti%20u%20BiH.pdf>.
- Dom naroda Parlamenta Federacije - *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH* („Službene novine FBiH“, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješe-

- nje US BiH, 45/2016, 19/2017 - dr. zakon, 40/2018, 52/2022 - dr. zakon, 16/2023 i 60/2023 - dr. zakon). <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/1999/zakoni/zakoni%20x/zak%20o%20osnovama%20soc%20zastite.htm>
- Generalna skupština UN, (1948). *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf.
- Hrvatski savez udruga za mlade i studente s invaliditetom SUMSI, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i U.S. Embassy Zagreb, (2021). *Equality in media: Novinarski priručnik* – video format. <https://www.youtube.com/watch?v=bG0aHBt7Nec>.
- Internews, (2021). *Disability Reporting in the Media*. https://internews.org/wp-content/uploads/2021/07/Disability_Reporting_in_the_Media-2021_Manual.pdf.
- Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, (2017). *Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026*. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Strategija%20unapre%C4%91enja%20dru%C5%A1tvenog%20polo%C5%BEaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf>.
- Narodna skupština Republike Srpske - *Ustav Republike Srpske* („Sl. glasnik RS“, br. 21/1992 - prečišćen tekst do 48/11). https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf
- Narodna skupština Republike Srpske - *Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske* („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 134 od 31. decembra 2011, 9/12, 40/12). <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-pravima-boraca-vojnih-invalida-i-porodica-poginulih-boraca-odbrambeno>.
- Narodna skupština Republike Srpske - *Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske* („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20). <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-izmjenama-i-dopuni-zakona-o-socijalnoj-zastiti>.
- Regulatorna agencija za komunikacije BiH, (2023). *Kodeks o programskim sadržajima*. <https://docs.rak.ba/articles/a34d1431-d41c-4b23-9bb6-1daca82a5161.pdf>.
- Savjet za štampu i onlajn medije, (2021). *Kodeks za štampane i onlajn medije BiH*. <https://vzs.ba/kodeks-za-stampane-i-online-medije-bih/>.
- Skupština Brčko distrikta Bosne i Hercegovine - *Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine* („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“ br. 2/2010 – prečišćen tekst). <https://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/statut-brcko-distrikta.pdf>.
- United Nations, (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=12&pid=150>.
- Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i „Sl. glasnik BiH“, br. 25/2009 - Amandman I). https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf.
- Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine - *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, od br. 1/1994 do br. 31/2023). <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/ustav-federacije-bosne-i-hercegovine.html>.
- Zastupnički dom Parlamenta FBiH, *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom* („Službene novine FBiH“, broj: 9/10). https://fuzip.gov.ba/wpcontent/uploads/2022/10/Zakon_o_profionalnoj_rehabilitaciji_osposobljavanju_i_zaposljavanju_lica_sa_invaliditetom_sl_novine_fbih_br_9_10-2.pdf.
- Zastupnički dom Parlamenta FBiH, (2024). *Prijedlog zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške osobama sa invaliditetom*. <https://federalna.ba/zastupnicki-dom-parlamenta-federacije-bih-usvojio-prijedlog-zakona-o-jedinstvenim-nacelima-i-okviru-materijalne-podrske-osobama-sa-invaliditetom-idbhr>.
- World Health Organization (2001). Resolution WHA 54,21, *International Classification of Functioning, Disability and Health*. https://apps.who.int/gb/archive/pdf_files/wha54/ea54r21.pdf.

LINKOVI

- Bhrt.ba. (12. april 2024). *Osobe sa invaliditetom nastoje izgraditi strateška partnerstva s donosiocima odluka*. <https://www.bhrt.ba/osobe-sa-invaliditetom-nastoje-izgraditi-strate%C5%A1ka-partnerstva-s-donosiocima-odluka>.
- Bhrt.ba. (14. februar 2024). *Kako ukloniti barijere za osobe sa invaliditetom*. <https://op.bhrt.ba/kako-ukloniti-barijere-za-osobe-sa-invaliditetom/>.
- Bhrt.ba. (14. januar 2024). *Invalidi rada, problem privrede u ZDK*. <https://bhrt.ba/invalidi-rada-problem-privrede-u-zdk>.
- Bhrt.ba. (15. april 2024). *Ambulanta 'Sve na jednom mjestu' olakšala zdravstvene procedure za djecu s posebnim potrebama*. <https://bhrt.ba/ambulanta-sve-na-jednom-mjestu-olak%C5%A1ala-zdravstvene-procedure-za-djecu-s-posebnim-potrebama>.
- Bhrt.ba. (19. april 2024). *Jaz između djece sa invaliditetom iz različitih dijelova Federacije BiH*. <https://bhrt.ba/jaz-izme%C4%91u-djece-sa-invaliditetom-iz-razli%C4%8Ditih-dijelova-federacije-bih>.
- Bhrt.ba. (19. januar 2024). *Lijepa sportska priča iz Živinica: Kutak za osobe sa invaliditetom*. <https://www.bhrt.ba/lijepa-sportska-pri%C4%8Da-iz-%C5%BEivinica-kutak-za-osobe-sa-invaliditetom>.
- Bhrt.ba. (21. april 2024). *Četrdeset polaznika uspješno završava obuku za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u FBiH*. <https://www.bhrt.ba/%C4%8Detrdeset-polaznika-uspje%C5%A1no-zavr%C5%A1ava-obuku-za-zapo%C5%A1ljavanje-osoba-sa-invaliditetom-u-fbih>.
- Bhrt.ba. (23. maj 2024). *Ana Vidačak – Umjetnica koja ruši barijere*. <https://op.bhrt.ba/ana-vidacak-umjetnica-koja-rusi-barijere/>.
- Bhrt.ba. (24. april 2024). *Nema 'bijelog štapa' za slijepe osobe, a psi vodiči su 'misaona imenica'*. <https://www.bhrt.ba/nema-bijelog-%C5%A1tapa-za-slijepe-osobe-a-psi-vodi%C4%8Di-su-misaona-imenica>.
- Federalna.ba (11. mart 2024). *Mezit: Potpuna inkluzija nastupit će tek kad se o njoj prestane pričati*. <https://www.federalna.ba/mezit-potpuna-inkluzija-nastupit-ce-tek-kad-se-o-njoj-prestane-pricati-8hhac>.
- Federalna.ba (16. mart 2024). *Diskriminacija osoba s invaliditetom dugogodišnji problem države i društva*. <https://www.federalna.ba/sest-miliona-maraka-za-zaposljavanje-osoba-s-invaliditetom-8uunt>.
- Federalna.ba. (17. januar 2024). *Mlade osobe s invaliditetom: Društvo i nadležne institucije svakodnevno nas diskriminišu*. <https://www.federalna.ba/mlade-osobe-s-invaliditetom-drustvo-ali-i-nadlezne-institucije-svakodnevno-nas-diskriminisu-lzfaw>.
- Federalna.ba. (2. februar, 2024). *Mrzim to. (...) Ali nije me porazilo: Michael J Fox o sažaljenju, Parkinsonovoj bolesti - i potencijalnom lijeku*. <https://www.federalna.ba/mrzim-to-sranje-je-ali-nije-me-porazilo-michael-j-fox-o-sazaljenju-parkinsonovoj-bolesti-i-potencijalnom-lijeku-posh9>.
- Federalna.ba. (30. april 2024). *Stanje i položaj osoba s invaliditetom: Praksa nezadovoljavajuća, projekti u toku*. <https://www.federalna.ba/stanje-i-polozaj-osoba-s-invaliditetom-praksa-nezadovoljavajuca-projekti-u-toku-fgr4j>.
- Federalna.ba (6. jun 2024). *Niz odbijenica Zijadu Aliću bio je put u pokretanju samostalnog obrta*. <https://federalna.ba/niz-odbijenica-zijadu-aljicu-bio-je-put-u-pokretanju-samostalnog-obrta-xr1d4>.
- Federalna.ba. (7. januar 2024). *Zlatan Alagić ruši barijere: Uprkos invaliditetu trči maratone i pomaže drugima*. <https://www.federalna.ba/latan-alagic-rusi-barijere-uprkos-invaliditetu-trci-maratone-i-pomaže-drugima-skfpp>.
- Federalna.ba. (8. januar 2024). *Malo znamo o osobama sa invaliditetom*. <https://federalna.ba/malo-znamo-o-osobama-sa-invaliditetom-pf7nm>.
- Klix.ba. (22. februar 2024). *Istraga ubistva kod Tuzle: Ubica i žrtva su bili invalidi, u kući pronađeno streljačko oružje*. <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/istra-ga-ubistva-kod-tuzle-ubica-i-zrtva-su-bili-invalidi-u-kuci-pronadjeno-streljacko-oruzje/240222071>.
- Klix.ba. (23. april 2024). *Udruženje 'Sunce' na Palama u borbi za bolji život osoba sa teškoćama: Uspjeli riješiti niz problema*. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/udruzenje-sunce-na-palama-u-borbi-za-bolji-zivot-osoba-sa-teskocama-uspjeli-rijesiti-niz-problema/240422184>.
- Klix.ba. (24. maj 2024). *Upoznajte Milana,*

- unatoč invaliditetu niže uspjehe i u košarci i u MF marketingu. <https://www.klix.ba/biznis/upoznajte-milana-unatoc-invaliditetu-nize-uspjehe-i-u-kosarci-i-u-mf-marketingu/240524030>.
- Klix.ba. (9. maj 2024). *Na putu prema crnom pojasu: Bećir Karišik pomjera granice i učestvuje na Sarajevskom maratonu*. <https://www.klix.ba/sport/borilacki-sportovi/na-putu-prema-crnom-pojasu-becir-karisik-pomjera-granice-i-ucestvuje-na-sarajevskommaratonu/240509088>.
- Nezavisne.com. (17. januar 2024). *Supružnici fizičke nedostatke pobjeđuju životnim optimizmom*. <https://www.nezavisne.com/zivot-stil/zivot/Supruznici-fizicke-nedostatke-pobjedjuju-zivotnim-optimizmom/811053>.
- Nezavisne.com. (17. maj 2024). *Vrhovac: Oslobođiti RVI plaćanja lijekova sa liste B*. <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Vrhovac-Osloboditi-RVI-placanja-lijekova-sa-liste-B/834681>.
- Nezavisne.com. (27. januar 2024). *Čolić: Osobe sa invaliditetom ostaju bez pomoći njegovatelja*. <https://www.nezavisne.com/novosti/banjaluka/Colic-Osobe-sa-invaliditetom-ostaju-bez-pomoci-njegovatelja/813235>.
- Nezavisne.com. (28. februar 2024). *Gradska uprava Banjaluka: Pomažemo licima sa invaliditetom, no nismo za sve nadležni*. <https://www.nezavisne.com/novosti/banjaluka/Gradska-uprava-Banjaluka-Pomazemo-licima-sa-invaliditetom-no-nismo-za-sve-nadlezni/819844>.
- Nezavisne.com. (5. april 2024). *Svjetski dan svjesnosti o autizmu obilježen u Derventi*. <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Svjetski-dan-svjesnosti-o-autizmu-obiljezen-u-Derventi/827285>.
- Nezavisne.com (8. juni 2024). *Dječaci sa poteškoćama u razvoju iz Banjaluke osvojili zlato, srebro i bronzu*. <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Djecaci-sa-poteskocama-u-razvoju-iz-Banjaluke-osvojili-zlato-srebro-i-bronzu/838610>.
- Oslobođenje.ba. (26. februar 2024). *Mladić bh. porijekla opljačkao invalida: Trebao mu novac za drogu*. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/mladic-bh-porijekla-opljackao-invalida-trebao-mu-novac-za-drogu-934120>.
- Oslobođenje.ba. (1. juni 2024). *Svemir: Paraastronaut utire put osobama sa invaliditetom da žive i rade u kosmosu*. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bbc-news/svemir-paraastronaut-utire-put-osobama-sa-invaliditetom-da-zive-i-rade-u-kosmosu-958915>.
- Oslobođenje.ba. (10. februar 2024). *Mostar: U BiH prvi put održan događaj 'Night to Shine' - maturalna večer za osobe s invaliditetom*. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/mostar-u-bih-prvi-put-odrzan-dogadaj-night-to-shine-maturalna-vecera-za-osobe-s-invaliditetom-929964>.
- Rtrs.tv. (10. januar 2024). *Volaš-Dronjak: Osobe se invaliditetom su borci i heroji naše zajednice (VIDEO)*. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=540312>.
- Rtrs.tv. (24. jun 2024). *Održan Vidovdanski humanitarni bazar u Banjaluci*. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=560396>.
- Rtrs.tv. (26. januar 2024). *Uvećana i diferencirana novčana podrška zapošljavanju i samozapošljavanju*. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=542199>.
- Srpska.info. (11. februar 2024). *Drama u Rumuniji: Otac i sin mučili ljude sa invaliditetom, držali ih zarobljene*. <https://srpskainfo.com/drama-u-rumuniji-otac-i-sin-mucili-ljude-sa-invaliditetom-drzali-ih-zarobljene/>.
- Srpska.info. (12. jun 2024). *(VIDEO) Snimak koji je mnoge rasplakao: muškarac sa invaliditetom izašao u dvorište kuće i vidio originalan poklon*. <https://srpskainfo.com/video-snimak-koji-je-mnoge-rasplakao-muskarac-sa-invaliditetom-izasao-u-dvorište-kuće-i-vidio-originalan-poklon/>.
- Srpska.info. (13. februar 2024). *(VIDEO) "Nisam prva kojoj se to desilo" Dok je nepokretna djevojka (29) puzala uz stepenice, radnici obezbjeđenja joj se smijali*. <https://srpskainfo.com/video-nisam-prva-kojoj-se-to-desilo-dok-je-nepokretna-djevojka-29-puzala-uz-stepenice-radnici-obezbjedenja-su-joj-se-smijali/>.
- Srpska.info. (25. februar 2024). *Kako je Emrah iz Cazina pobijedio predrasude: mladi magistar ne vidi očima, ali dobro vidi svaku nepravdu*. <https://srpskainfo.com/video-foto-kako-je-emrah-iz-cazina-pobijedio-predrasude-mladi-magistar-ne-vidi-ocima-ali-dobro-vidi-svaku-nepravdu/>.

Srpska.info. (28. februar 2024). *Blokiran ulaz u Gradsku upravu: Osobe sa invaliditetom traže sastanak sa gradonačelnikom Banjaluke i direktorkom Centra za socijalni rad.* <https://srpskainfo.com/blokiran-ulaz-u-gradsku-upravu-osobe-sa-invaliditetom-traze-sastanak-sa-gradonacelnikom-banjaluke-i-direktorkom-centra-za-socijalni-rad/>.

Srpska.info. (29. februar 2024). (FOTO) *Drama u Banjaluci: Distrofičari proveli noć u Gradskoj upravi, jutros intervenisala policija.* <https://srpskainfo.com/foto-drama-u-banjaluci-distroficari-proveli-noc-u-gradskoj-upravi-jutros-intervenisala-policija/>.

Srpska.info. (3. mart 2024). *Svakodnevna briga o tri osobe sa invaliditetom narušila i zdravlje majke Gordane.* <https://srpskainfo.com/svakodnevna-briga-o-tri-osobe-sa-invaliditetom-narusila-i-zdravlje-majke-gordane-pozivom-na-broj-17117-daruje-te-1-km-za-porodicu-timarac/>.

Srpska.info (5. juni 2024). *Donatorsko veče da Dragana, Vasa, Simeun i Marko dobiju svoje sobe: Otac Milenko nakon moždanog*

udara ostao invalid, ali ruši sve prepreke za dobrobit djece. <https://srpskainfo.com/donatorsko-vece-da-dragana-vasa-simeun-i-marko-dobiju-svoje-sobe-otac-milenko-nakon-mozdanog-udara-ostao-invalid-ali-rusi-sve-prepreke-za-dobrobit-djece/>.

Srpska.info (7. januar 2024). (FOTO) *Prodali su stan da bi liječili djecu, a sada ih je dočekala nova muka: Porodica Čeferjanović za Božić ima samo jednu želju, a tiče se svih nas.* <https://srpskainfo.com/foto-prodali-su-stan-da-bi-lijecili-djecu-a-sada-ih-je-docekala-nova-muka-porodica-ceferjanovic-za-bozic-ima-samo-jednu-zelju-a-tice-se-svih-nas/>.

Srpska.info (7. juni 2024). *Ona je osoba koja neustrašivo čini sve mogućim: Lana iz Kovina dobila bubreg od majke, a onda je druga dijagnoze odvela u mrak.* <https://srpskainfo.com/ona-je-osoba-koja-neustrasivo-cini-sve-mogucim-lana-iz-kovina-dobila-bubreg-od-majke-a-onda-je-druga-dijagnoze-odvela-u-mrak/>.

PEOPLE WITH DISABILITIES THROUGH THE PRISM OF DIGITAL MEDIA – FROM LABELING AND DISCRIMINATION TO INCLUSIVE MEDIA CONTENT

Anđela Kuprešanin Vukelić, Dragana Trninić

University of Banja Luka, Faculty of Political Sciences, BiH
Department of Journalism and Communication Studies
andjela.kupresanin-vukelic@fpn.unibl.org, dragana.trninic@fpn.unibl.org

ABSTRACT:

Reporting on people with disabilities can pose ethical and professional dilemmas for journalists in terms of approach to events or topics. This is largely influenced by prejudices suggesting that people with disabilities should be treated differently in media spaces. However, reporting on people with disabilities entails adhering to ethical and professional standards in journalism, which implies equal access as other event participants or story subjects. Disability should not be the sole focus, nor should people with disabilities be portrayed as “pitiful” or “superheroes”. The aim of this paper is to emphasize that people with disabilities in the media should be depicted based on the social model of disability, which focuses on society and actions taken to ensure equality for people with disabilities. Through quantitative and qualitative content analysis of digital media in Bosnia and Herzegovina (BaH), the presence of people with disabilities and the extent to which the social model is represented as an example of inclusive media content was be considered. The content analysis sample included digital formats of leading public and commercial, electronic, and print media in BaH. It is concluded that proactive and constructive media reporting, while respecting normative ethical and professional standards regarding people with disabilities, is one of the primary prerequisites for the public perception of people with disabilities as equal and full-fledged members of society.

Keywords:

people with disabilities, digital media, media content, professional reporting, social model of disability

